

(Algus eelmises «Läänlas»)

◆ Kärblas on koolmeistril ülal pidanud mõis, kuid tulevikus peab koolmeister ise maad tehes elatist teenima,

1848. aastal, kuid lisaks õpetas ka veel laulmist ja rehkendamist.

1788. aasta 5. juunil on pastor Carl Julius Schubert kirjutanud

Lääne-Nigula koolielust läbi sajandite

selleks tahab mõisnik sellel aastal koolmeistrile natuke maad eraldada ja sinna väikeste elamiste ehitada. See peab siis Kärbla koolmeistrile, kes parajasti seda ametit peab, asukohaks saama. Koolimaja on antud majutusmaja.

◆ Salajõel on küll 6 adramaad, kuid oma koolmeister, kellel on uus maja, saab oma külvivilja mõisast.

◆ Niibi mõis 4 adramaad L.-Nigulas, suurem osa Noarootsi khk.

◆ Uuemõisast kuulus 10 adramaad Lääne-Nigula kihelkonda. Lääne-Nigula pastor kirjutas, et kuna Uuemõisa külad on üksteisest eraldatud, on seal ametis kaks koolmeistrit, kelle ülalpidamise eest hoolitses mõis. Lapsi õpetasid nad oma taludes.

◆ Leediküla on Nõmmküla mõisale (Noarootsi khk.) kuuluv küla, pole koolmeistrit.

18.—19. sajandi vahetusel töötas Lääne-Nigulas kihelkonnakool. Kõstrikoolid töötasid siis veel Märjamaal, Vigalas, Hanila-Varblas, Noarootsis, Ridalas, Martnas ja Piirsalus. Reigis oli ametis vaid kaks koolmeistrit. (Tallinna Ajaloomuuseum.)

19. sajandi algul pole teateid koolide kohta ja seda eriti Harju- ja Läänemaal. Esimesed teated koolide taasasutamisest Lääne-Nigulas on 1840. aastate algupoolelt.

1843. aastal avati taas Taeblass kroonumõisa kool, kus 8 poissi õppisid lugemist, kirjutamist ja katekismust. Koolmeistriks oli mõisa kangur Johan Enok, kes oli ametis ka

Lääne-Nigula koolielust järgmist:

1. Kõster on ametis ka kui kihelkonna koolmeister, kuid ei saa koolmeistri kohustuste eest mingeid sissetulekuid. Tema juurde tulevad need lapsed, kes oma piirkonna koolis midagi õppinud ei ole. Kõstri palgaks oli neli tündrit teravilja ja 12 rubla raha mõisa poolt.

2. Igas omaette asuvas mõisas on oma koolmeister.

◆ Uugla (Udenküll) mõisas on koolmeistriks vabadik. Ta saab mõisast neli tündrit rukkeid ja on kõigist mõisatöödest vaba. Koolimajaks on kohandatud sõjavägede majutusmaja. Samas on koolis väga vähe lapsi, sest enamik lapsevanemaid on suutelised oma lapsi ise kodus õpetama ning seega on õpetaja suuremaks kohuseks hoolitseda õpetuse eest taludes. Seetõttu käib koolmeister kodudes õppetööd visiteerimas. Eelöeldu kehtib ka kõigi järgnevate koolmeistrite tegevuse kohta. (Uugla mõis koosnes siis hilisematest eraldi mõisatest nagu Oru, Keedika ja Auaste.)

◆ Taeblass on samuti koolmeister ametis, kuid kroonumõisa valitsejalt ei ole pastor saanud andmeid tema olude ja palkade kohta.

◆ Roosna ja Kirimäe mõis pidasid ühist koolmeistrit. Mõisalt sai koolmeister eluks vajaliku ülalpidamise ja kõigist mõisatöödest vabaks ning koolimajaks majutusmaja (Quartierhaus).

◆ Paliveres on koolmeister Palivere mõisa omaniku sõnade järgi kõikidest mõisatöödest vaba ja saab mõisast eluks vajaliku, õpetab oma talus, kuid õpetamistulemustest ei ole õieti midagi teada.

◆ Seljakülas on koolmeister mõisa hooajalistest töödest vabastatud, saab vilja külvamiseks oma maale mõisast ja majutusmaja on talle koolipidamiseks antud.

◆ Keedika on uus poolmõis ja loodetakse sügisel koolmeister ametisse panna.

◆ Hardu on väikemõis ja pole koolmeistrit.

Järgmisena taasavati kool Kirimäele, kus koolmeistrina töötas mõisa teomehe poeg Ado Liblikas, kes 1848. aastal õpetas kümnet poissi lugemises, kirjutamises, rehendamises, katekismuses ja laulmises. 1848. aastal loeti Kirimäe kooli seisundit rahuldavaks, kuid Taeblass ebapiisavaks. Ehk mõeldi selle all ka koolimaja. Üldse oli Läänemaal 1848. aastal vaid 22 kooli.

Aastal 1860 on Lääne-Nigulas töötamas kuus küla-kooli, kuus õpetajat ja 123 last. Koolmeistritele on ette nähtud oma maadük ja naturaaltasu viljas. Koolid olid olemas seega Kärblas (asut. 1852), Seljakülas, Kirimäel, Paliveres, Taeblass ja Orul. Samad koolid olid olemas ka 1862/63. õppeaastal. 1867/68. õppeaastal olid koolid Keedikal, Seljakülas, Salajõel, Saunjas, Kirimäel, Räägul, Vidrukul, Paliveres, Auastes, Uuglas, Kärblas, Orul ja Taeblass ning Niibiski (seal oli kool juba 1855).

1880. aastal olid koolid Keedikal, Kirimäel, Kärblas, Orul, Paliveres, Seljakülas, Taeblass, Tagaveres, Uuglas ja Vedral.

**TA Ajalooinstituudi teadur
Liivi AARMA**